

köpük végzetesen s ezt már aligha menthetik egykori értékei. (Robos Imre)

A TOTALIS REGÉNY. Lesznek, akik még emlékeznek arra, hogy milyen megragadó hatás árad Fallada **Mi lesz veled emberke** (Kleiner Mann was nun) című könyvéből. A kényesebb igényűek a **Szántóvetők, bombavetőik** (Bauern, Bomben und Bonzen) című könyvet fogják emlegetni. Megint mások **Aki egyszer rabkosztón élt** (Wer einmal aus den Blechtopf ass) tartották Fallada legjobb művének. Ezek a könyvek mind a weimari Németország eseményei voltak. Az akkor szokásos irodalmi törvényszékek meg is hívták a fiatal író **könyve** „tárgyalásaira“, ahol módjában állt volna a kifogásokat, ellenvetéseket, jövőbeli utbaigazításokat, illetve indítványokat elfogadni vagy visszautasítani. Kedves és közvetlen módja volt ez az író és olvasó közötti kapcsolatnak, minden kötelezettség nélkül az íróra. Ezek eszerek jelentek meg egy-egy ilyen gyűlékezeten. Magukkal hozták a megrajongott könyv hőseit. Mindannyian kedvenc íróikhoz akartak közelebb férni s annak álmait, méltóan a magukban megnőtt, kifinomodott utánrezgésekkel az élő szó erejében visszacsengetni. Fallada sokszor megígérte, hogy ezekre az ő tiszteletére rendezett demonstrációkra eljön. Meghallgat mindenkit. Engedi a közhangulatot, — a meséiből kilépett s továbbjáró, ragyogó szemű embereket, olvasókat, — kicsit szerepelni. Tűrni, hogy azok lélekzet visszafojtva magyarázzanak. Vagy csendesen elmélázhasanak az ő Lömchenén vagy Pinnebergjén. De Fallada egyszer sem váltotta be ígéretét.

Lehetne ezt írói szeméremnek, a nyilvánosságtól való félelemnek vagy az arisztokratikus, üvegtoronyba huzódott lélek önkéntelen irtózásának tekinteni, aki dus és mindig a valóságot suroló, kimeríthetetlen mesemondó kedvében úgy is magyarázhatta, hogy mondanivalóit

a betűvetéssel befejezettnek tekintette, amihez további hozzáfűznivalója nincs. De abban az időben, a magasba szökött szabadelvűség forró napjaiban, amikor az emberek a vilmosi idők csodálatos letűnését egyre megújuló örömmel ünnepelték, mikor minden alkalmat megragadtak, hogy egymásnak kezet nyújtva, saját maradiságukból léphessenek ki, a hosszú császári idők szokványai után, szomjasan lesték Falladát, akit a maguk haladó szellemiségéből valónak vélték. Hiszen Fallada az elnyomorodottak, a nagy lélektipró malomkövek alá kerültek nevében beszélt.

Mesemondásának tónusában, alakjainak egymáshoz sodródásában, kinlódásában, apró felfelé lépésében, a szabadság és napfény felé való menetelésében olyan makacs és kérelhetetlen birálat villódzott a német társadalom tarthatatlan berendezkedésével szemben, hogy irodalmi síkon úgy tetszett, Fallada az a fiatal német író, aki az előfutára a bekövetkező általános felszabadulásnak. Módszereiben hőseit apró, változatos, kiszámíthatatlan és meglepő lépésekkel egyre közelebb engedte a világossághoz, a naphoz, a felszabadulásához. A középosztályból vagy az alatta mélyen a föld alá szorított „bűnözőkből“ kikerült figurái úgy mozogtak, hogy ezekre az esetekre, — akik mindvégig mindennemű esettel szívbeli rokonságot tartottak, — úgy nézett a közrendbéli olvasó, mint saját vére választottjára. Fallada az utolsó pillanatig engedte őket csuszkalnimaszkálni, engedte őket olyan pillanatnyi érzésekben dusan és vidáman felburjánzani, mintha tényleg övék lenne a világ s már egy hajszál sem választaná el őket a szilárd emberréalakulás nagy ujjászűlítő misztériumától. De amikor eddig ért: rájukcsapott. A társadalom acélsontvázait, a rend és nyugalom nevében kivonuló nehéz intézményesített járműveit játszi könnyedséggel rájuk eresztette s azok pillanatok alatt kérelhetetlenül legázolták a legázolandókat.

Éz a Fallada műveinek véréből kifakadó tanulság, oly néma s ki nem mondott, de tisztán érzékeltett remeke volt Fallada művészetének, ami könyveinek sikerét százezres szériákban hordta szét a világ minden tájára. A náciizmus beköszöntése után Fallada nem tartotta szükségesnek elmenekülni. Irt egy-két nehezen érthető, tapogatózó regényt, dadogva és bizonytalankodva, hogy mit szabad és mit nem szabad kimondania.

Most ugylátszik új erővel, új tájékozódással a régi fegyverek kismirglizett birtokában megint nagy regénnyel kísérletezik. **Farkas a farkasok között** (Wolf unter Wölfen) (Pantheon) a regény címe, s két vaskos kötet.

Tartalma a weimari Németország inflációs korszakát öleli fel. Megtevesztően régi falladai modorában árva szó sincs politikáról. Se pártokról, se fajról. A semleges, óvatosan tárgyilagos külszin mögött, — amely a járatlan olvasó legnagyobb veszedelme, — mégis ott nyugszanak és pihennek a csapdák, amit a mindig kitűnően vértezett író, régi bőséges hiteléből állít, régi és új olvasói elé. A mű a maga egészében, az első oldaltól az utolsóig, lélekzefojtóan érdekes, mesebő és a szükségese adagolásban romantikus. Történetei valószerűen, alakjai életből faragottan szorolják a jó megfigyelő és az alkotni tudó művész mindent beleadniképes készségeit. Az összehatása ugyanolyan félelmetes, mint korábbi nagy epikájának. Az emberi történéshez szükséges bábjaianak emberi tehetetlensége, végzetszerűsége, kicsinysége és vértzetlensége a társadalom nagy gépezetében ép'oly veszedelmesen lírai és szívzagató, mint régebbi munkáiban. Mindenütt a kicsiny, a kismizmizett, mozogni alig tudó, bűvöletétől görbe, ütődött lelkiségek keresnek maguknak valami piciny részt a megsemmisüléstől való irtózatoss félelmükben. Csak, míg előbbi munkáiban a társadalom végzetes kitzasztottjairól, a gépezetből akaratán és tehetségén kívül álló okokból kihul-

ló egyedekről van szó, akiknek még mindig meg lehet a reménye, hogy a társadalom szerkezetének változásával az ezrek és százezrek újból visszakerülhetnek egyenrangú küzdő- és dolgozóként, sőt rátermettséjükkel vezetőivé is válhatnak a nagy gépezetnek, addig a „Farkas a farkasok között“ című műben (azok számára, akik nemcsak olvasmányt keresnek benne) olyan eredményre jutnak, hogy az egyéni gyengeség, mint pusztulásra érett társadalmi termék, csak arra jogsult, hogy elvegye méltó büntetését. Akik tehát akár akaratukkal, akár azon kívül vagy akármilyen regényes mellékkörülmény folytán vészbe és bajba jutottak és ott a döntő pillanatban megtántorodtak, vagy mint a legyek elhullottak, Fallada legújabb felfogása szerint már nem a társadalom örlő malmának, hibás berendezkedésének az áldozatai, hanem saját jellemüknek, saját fogyatékságuknak, bár szomorú, de mégis csak megérdemelt megbüntetettjei. Sőt egy lépéssel tovább megy, amikor megállapítja, hogy az erő hiányzott belőlük; a pozitív életlátás. Ezért cselekedtek hibásan és azért kellett őket a többi erőtlen, hitnélküli nyomorulthoz visszajejteni. Ime vaspatákkal lép előre az író új tudatváltozása. A társadalom helyett behelyettesíti az akaratot, a kritika helyett az erő filozófiáját. A mű negatív előjeleit pozitív előjelekké változtatva Fallada röviden a következő filozófiát sűriti és szórja önmagából: „Ha hőseimben meg lett volna az az erő, ami totális, mindent legyőz és minden akadályon átgázol, regényem megírására sor sem került volna. Így kénytelen vagyok ezen gyenge, esetlen s egy jobb jövő kialakulásában használhatatlan elemeket viszszadobni oda, ahova valók, a megsemmisítésbe és a megsemmisülésbe“. Vagy: „Csak az erő s az erő kisugárzásának megszállottai az igazi emberek. Milyen másként alakult volna az emberiség sorsa. ha ez a központi erő minden nemzetben megtestesül egy emberen ke-

resztül, megnemesítve és megacé-
dozva a népesség nagy tömegeit...“
Ez Hans Fallada új arca. (Pap
Gabor)

**DALLOS SANDOR: AZ EMBER
NYOMÁBAN.** (Dante ki-
adás). Dallos Sándor lebilincselő ön-
életrajzában a világ nem vízszintes
távolságaiban, hanem függőleges
mélységeiben tárul fel. Az ember
nyomában elindult vándor leszáll az
emberi szenvedélyek és szenvedések
medrébe és fenékgig őríti ki a kalan-
dosan keserű élmények poharát.
Ahogy mások vonatra, hajóra ül-
nek és látcsővel fényképezőgéppel
vágynak neki távoli földrészeknek s
óriásgözsöken érkeznek meg Cey-
lonba, Sziámba, vagy teveháton
himbálódnak végig a Szahara és
Tibet homoksivatagjain és köreng-
tegein: úgy jött fel Pestre, vagy ta-
lán még inkább — úgy szállt alá
Budapest társadalmi rétegeinek leg-
alsóbb, legsötétebb tárnáiba az ön-
életrajz cselekvő hőse. Dallos Sán-
dor, a mohó és csillapíthatatlanul
szomjas világgjáró a világ haránt-
metszete helyett inkább a kereszt-
metszetét választotta, nem szél-
től-hosszában kutatja végig a föl-
det, hanem vertikálisan ereszkedik
le a társadalom rétegein keresztül,
amíg csak el nem jut az emberi
nyomor és megaláztatás mélypont-
jához. S ha mások csak képzelet-
ben szövik regényeik történetét:
Dallos Sándor elejétől végig megél-
te ezt a cselekményt. Véres verej-
téke tapad fejezeteinek minden
mozzanatához. De nem a szorgos-
kodó hangyatermeszettek véres ve-
rejtéke, sokkal inkább a rémületé,
a megrendült, döbbenetes rácsodál-
kozásé. Szószertintibb értelemben
még a nagy francia realisták sem
jártak a személyes érzéstapasztala-
tok és érzetbenvomások végére.
Nincs is nyoma ebben a könyvben
a szokványos visszapillantásoknak,
amelyek rendszerint elszigeteltek,
töredékesek s amelyeknek hézagait
a szerző utólagosan áthidaló képzelet-
ereje tölti ki. Bár „világosan“ meg-
állapítható a pont, ahol Dallos Sán-

dor feljegyzett emlékeihez nyul,
vagyis ahol pusztá visszaemlékezé-
sek után már biztos jegyzetekből
kezdhet meríteni, ez a különbség
legfeljebb az ábrázolás módját teszi
tárgyasabbá, ezáltal csupán ой
részletmegfigyelések vétetnek fi-
gyelembe, amelyekről egyébként bi-
zonyára megfeledezett volna s
amelyek éppen csak az elraktáro-
zott ötlet patinájával ugranak elő.
Ez mégsem lényeges, mert nem
bontja meg a könyv egységes alap-
hangulatát, nem szakítja meg az
átéltségnek mindvégig összefüggő
fonalát. Ember baktat, vágat és
vánszorog az ember nyomában. S
ez a másik ember is csak — önön-
maga.

A szerző lényegesen különbözik
mindazoktól az önéletrajzi adatai-
kat feldolgozó íróktól, akik minden
hájjal megkent irodalmár létükre
teszik meg ezt az állítólag sajátma-
gukhoz vezető utat és ennek az ut-
nak minden kanyarulatánál soha ki
nem hagyó benső fenntartással csu-
pán a színes, jó téma után szimato-
znak. Ezek légmentesen elzárt bu-
váröltönyben, kiadósan megtöltött
őzontartállyal szállnak alá a társa-
dalmi nyomor és szenny fenekére s
ugyanolyan éristetlenül tiszta kézzel
kerülnek felszínre, mint ahogy alá-
merültek. Ismét felszínrekerülvén,
némi undorral bár, de a gazdag lelet
jutalmazó tudatában dobják félre a
még mocskos gummikeztyűt... Dallos
Sándor nem ilyenformán marad
tiszta. Őbenne nincs meg az önma-
gukkal, fizikai és szellemi erejükkel
gazdaságosan takarékoskodók óva-
tos önmegtartóztatása. Dallos Sán-
dor odadobta magát az élet vadvi-
zeinek és csakis azért maradt tisz-
ta, mert belül is az és a szennylé
lecsurgott róla.

*

Könyvének első harmadában Rou-
sseau önkínzóan töredelmes, sze-
mérmen tül vallomásait juttatja
eszünkbe az önmagát megvádoló,
ostorozó szerző.

Francia írók különben is valaho-
gyan másként rántják le botlásaik-
ról, bűnelkről a leplet, mint például